

Tomáš STERNECK (ed.), *Historica Třeboň 1526–1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie. Díl II. Pisemnosti z let 1536–1540*, Praha, Historický ústav 2015 (= Prameny k českým dějinám 16.–18. století, řada A, svazek II/2), 472 s., ISBN 978–80–7286–239–9 .

Publikace je pokračováním zdařilé edice pramenů uložených ve Státním oblastním archivu v Třeboni ve sbírce *Historica Třeboň*. Zatímco v prvním díle zpřístupnil Tomáš Sterneck dokumenty z let 1526 až 1535, do druhého dílu zařadil písemnosti z let 1536 až 1540. Jde o soubor velmi rozmanitých pramenů, které pozoruhodným způsobem dokumentují tehdejší politické i kulturní dění. Většina z nich je spjatá s politikou české šlechty a jejím problematickým vztahem k Ferdinandovi I. Z toho důvodu se v edici nalézá množství oficiálních listů, jež odrážejí jednání představitelů rožmberského rodu s panovníkem o obsazení různých úřadů, placení berní či vystrojování vojska pro válku s Turky. Dále se v ní objevují i zlomky korespondence Rožmberků s jejich úředníky, jež odhalují postoj jednotlivých pánů z Růže k výše zmíněným záležitostem i zásahy velmožů do správy panství. Řídčeji se vyskytují listy osobní povahy, v nichž řešili se svými příbuznými a přáteli klíčové válečné a politické události stejně jako rodinné a osobní záležitosti.

Vedle dokumentů, které umožňují nahlédnout do složitých vztahů v Českém království pod vládou Habsburků, edice

zahrnuje také několik pozoruhodných zpráv z tureckých či francouzských bojišť stejně jako popis provokativní divadelní hry, jež komentovala mocenské vztahy v Evropě v roce 1540. Značný prostor zaujímá také obsáhlý výčet měst, panských sídel, klášterů i zvláštních kaplí v Českém království, který se do značné míry shoduje s místopisnými přehledy z *Kroniky české* Václava Hájka z Libočan.

Rozmanitost písemností, jež se ve sbírce *Historica Třeboň* zachovaly, by měla vést každého historika raného novověku k tomu, aby tuto edici alespoň prolistoval, neboť nabízí pramenné podněty k mnoha tématům. Díky přehlednému členění celé publikace, seznamu písemností, rejstříkům a výstižným registům v úvodu jednotlivých dokumentů se čtenář může v publikaci velmi rychle zorientovat. K dalším ze zásadních kladů náleží podrobný poznámkový aparát. Tomáši Sterneckovi se podařilo ozřejmit mnoho nepřesných či zkomolených údajů. Určil též značný počet osob a míst, jež byla jen obtížně identifikovatelná, neboť ztratila během staletí na významu či leží daleko od českých hranic. Důležité jsou též popisy každé písemnosti včetně velikosti papíru, typu písma, zbytků pečeti či vosků. Drobným nedostatkem je v tomto podrobném popise snad jen re-signace na určení filigránů. Editor zmiňuje jejich přítomnost, avšak nevyjadřuje se k jejich podobě. Naopak velmi přínosná je důsledná snaha o přesnou dataci jednotlivých dokumentů a zjištění, čím rukou byl psán hlavní text a kdo byl autorem přípisů či glos. Samotný přepis pak vyniká svou kvalitou a důsledností.

V souvislosti s postupující digitalizací se v poslední době objevuje otázka, zda mají ediční projekty smysl, když jsou stejné dokumenty zpřístupněny ve formě fotokopie prostřednictvím internetových databází. To je také případ sbírky *Historica Třeboň*, která je díky příkladnému přístupu Státního oblastního archivu Třeboň v průběhu posledních let postupně digitalizována. Sterneckova edice však náleží k počínům, které ukazují význam kvalitního přepisu doprovázeného kritickým poznámkovým aparátem, jenž písemnost zasazuje do dobového kontextu a napomáhá k rychlé identifikaci zmiňovaných osob a míst. Ostatně právě sbírka *Historica Třeboň* zahrnuje mnoho dokumentů, jež svádějí k chybnému čtení či interpretaci. Jiné zase obsahují více částí, než kolik jim přisuzuje inventář Adolfa Kalného. Jejich edice doplněná o nové registry se tudíž může stát překvapením pro mnohé badatele, kteří se na základě starého inventáře domnívali, že daný dokument nemůže pro jejich bádání nabídnout nic podnětného. Sterneckova práce je proto velmi cenným počinem a jako celek splňuje ty nejvyšší nároky na ediční práci.

Kateřina Pražáková

Marek STARÝ, *Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudol-*

finské, Praha, Auditorium, 2014, 412 s., ISBN 978-80-87284-38-4.

Souhrnný pohled na fungování nejdůležitější soudní instance zemského práva – zemského soudu – v české historiografii na rozdíl od jiných soudních institucí doposud chyběl.¹ Právní historik Marek Starý přistoupil k tématu s cílem tuto mezeru zacetit. Ačkoliv je práce členěna do sedmi kapitol, má v zásadě tři hlavní části. V první se autor pokusil vypořádat se zemským soudem jako soudní institucí, ve druhé předložil narativní popis obsazení soudu ve sledovaném období a třetí je edicí zápisů do desek zemských, na jejichž základě autor sestavil jeho personální obsazení.

Fungování zemského soudu sledoval Marek Starý v letech 1576 až 1611. Rudolfínská doba avizovaná v titulu pro něj tedy není obecnějším vymezením období, ale věnuje se přesně době vlády Rudolfa II. Podle autora je toto časové vymezení čistě umělé, protože dochované prameny by umožňovaly sledovat mnohem delší část předbělohorského období. Také vysvětlení, že rudolfínská doba je specifické období, nepovažuji za dostatečné bez dalšího vysvětlení (s. 7–8). Z heuristického hlediska se autor opíral o písemnosti normativní (zejména kodifikace zemských zřízení) a o zápisy do desek zemských. Stranou pozornosti nezůstaly ani iko-

1 Srov. Petr KREUZ, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526–1547*, Praha 2000; Klára WORTSCHOVÁ, „...což slušného a spravedlivého jest jedrovati...“ *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*, Pelhřimov 2010.

nografické prameny, a to hlavně několik vyobrazení zasedání zemského soudu.

V úvodních kapitolách se Marek Starý mohl opřít o své znalosti právních dějin a bezpečně představil okolnosti vzniku zemského soudu a jeho kompetence. Svá tvrzení opíral zejména o výpověď normativních pramenů a o analýzu desek zemských jako průvodního institucionálního pramene. Z jednotlivých sporných záležitostí se věnoval sporům o šlechtictví, jmenování poručnictví, určování zletilosti či otázkám dědictví. Dalším problémem, jehož řešení autor spíše naznačil, je otázka, zda zemský soud lze ve druhé polovině 16. století považovat za tvůrce práva. Jako vhodné se jeví také představení dalších šlechtických soudů (menší zemský soud, dvorský soud, komorní soud, purkrabské soudy) v předbělohorské době a jejich působnost. Je to důležité zejména z hlediska pochopení kompetencí většího zemského soudu.

Další dvě kapitoly pouštějí soud jako instituci definovanou právními normativními prameny a snaží se jej postihnout jako soubor šlechtických osob. Marek Starý se věnuje složení zemského soudu na základě zákoníků 15. a 16. století a doplňuje tuto normu o pohled narativních pramenů a zápisů do desek zemských. Mimo jiné se zabývá otázkou, nakolik se jednotliví soudci opravdu jednotlivých zasedání účastnili, přibližuje četnost zasedání zemského soudu a také způsob rozhodování uvnitř tohoto soudního grémia. Jako důležitou řeší otázku, jaké byly předpoklady zasednutí v zemském soudu, popřípadě jakým způsobem končil mandát soudce.

Věnuje se také vztahu mezi členstvím v zemském soudu a držením některého ze zemských úřadů a podílu panovníka na obsazování míst zemských soudců.

Střední část knihy poté představuje personální složení zemského soudu v letech 1576 až 1611. Autor vyšel ze seznamu zemských soudců v době nástupu Rudolfa II. a pak se snažil chronologicky sledovat proměny tohoto složení na jednotlivých zasedáních. Jde bezpochyby o práci velmi poctivou a podrobnou, která však přináší i určitá úskalí. Autor již na začátku přiznal, že rezignoval na prosopografickou analýzu (s. 12), která by se však v tomto případě nabízela. Troufám si tvrdit, že přehled jednotlivých soudců zemského soudu s pevnou strukturou informací by umožnil dospět ke kolektivní biografii soudců a snad i lépe poznat vnější mechanismy jmenování a vnitřní mechanismy rozhodování této soudní instance. Zvolený přístup se poté odráží i v pojetí kapitol o zemských soudcích ve veřejném životě a v síti rodinných vazeb. Zejména rodinné vazby jsou spíše výčtem mezigeneračních vztahů, moderní přístupy k pojetí například „dobrého přátelství“ zde zůstávají stranou. To nic nemění na skutečnosti, že Marek Starý přinesl velmi cenný a ucelený soupis, který bude sloužit historikům při dalším bádání o šlechtické společnosti raného novověku.

Poslední částí knihy je edice desek zemských, ve kterých se objevily zápisy o přisedících zemského soudu. Jelikož autor výpověď tohoto pramene vyčerpал v předchozí kapitole o personálním složení, troufám si tvrdit, že pro čtenáře příliš nového nepřinese. Je také škoda, že autor

rezignoval na poznámkový aparát (s. 302). K poznámkovému aparátu v celé knize si dovolím ještě jeden komentář. Za nepřilíš vhodné považuji nepoužívání celé citace použité literatury při prvním odkazu na citované dílo.

Závěrem lze shrnout, že Marek Starý využil niku v dosavadním bádání a připravil poctivý a podrobný přehled o působnosti a personálním složení většiny zemského soudu v letech 1576–1611. Jeho práce bude bezpochyby zdrojem informací pro bádání dalších historiků, čímž splnil i jeden z vytčených cílů. Propojení soudního organismu a jeho členů sítěmi politických či sociálních vztahů v předbělohorské době si na své zpracování bude muset ještě počkat.

Pavel Král

Tomáš ČERNUŠÁK (ed.), *Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611. Pars IV. September 1608 – Junius 1609*, Praha, Academia 2013 (= *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Tomus 4*), XLIV + 471 s., ISBN 978–80–200–2238–7.

Relace apoštolských nunciů z jednotlivých částí evropského kontinentu a jejich ediční zpracování představují již od zpřístupnění fondů vatikánských archivů širší odborné veřejnosti Lvem XIII. roku 1883 nedílnou a velmi prestižní součástí historického výzkumu. Zmiňovanou činností se systematicky zabývá několik národních institucí se sídlem v Římě, včetně tamního Českého historického ústavu založeného

v roce 1923. Tomu připadl badatelský úkol vydat část zpráv z let 1592–1628, kdy nunciatura sídlila u pražského dvora Rudolfa II., nebo někteří z nunciů měli mimořádně blízký vztah k českým zemím. V ediční řadě, jež doplňuje německé *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, prozatím vyšlo v letech 1932–1946 péčí Zdeňka Kristena a Mileny Linhartové celkem pět svazků korespondence nunciů Giovanniho Stefana Ferreriho a Antonia Caetaniho z let 1604–1608. Na ně chronologicky navazuje nedávno vydaná publikace Tomáše Černušáka, který se soustředil na Caetaniho zprávy zaslané kardinálu – nepotovi Scipionu Cafarelli-Borghesemu v období od září 1608 do června 1609.

Samotné edici předchází úvodní studie, v níž se autor pokusil zasadit činnost Antonia Caetaniho do kontextu politického dění ve středoevropském prostoru. Po velmi stručném nastínění životních osudů apoštolského nuncia, jichž se již zevrubně dotkla Milena Linhartová, následuje zamyšlení nad vypovídacími možnostmi editovaných pramenů. Pravděpodobně nejčastěji probíraným tématem zpráv duchovního bylo vyústění bratrského sporu Rudolfa II. s jeho mladším bratrem Matyášem a jednotlivé kroky císaře v době po uzavření libeňského míru v červnu 1608. Zástupce papeže v Praze se snažil usmířit oba znesvářené sourozence, aby se společnými silami pokusili vyřešit otázku nástupnictví v Římsko-německé říši po případné smrti Rudolfa II., který po sobě nezanechal legitimního mužského potomka. Další velké téma nunciovy korespondence představovaly různě dlouhé

komentáře k politickému a konfesnímu dění v zemích Koruny české, zejména reflexe záležitostí, jež vedly k vydání Rudolfova Majestátu 9. července 1609.

Poslední oblastí, k níž se Antonio Caetani podrobněji vyjadřoval na stránkách svých dopisů, byla složitá situace v Římsko-německé říši. V centru jeho pozornosti se ocitly zejména čtyři události. V prvním případě šlo o okolnosti spojené se založením Katolické ligy bavorským vévodou Maxmiliánem I. počátkem července 1609. Dalším velkým tématem se stala otázka nástupnictví v Jülichu a Kleve po smrti bezdětného vévody Jana Viléma v březnu 1609. Neméně pozornosti věnoval papežský nuncius morálním pokleskům a nevázanému životu biskupa v Bamberku Jana Filipa z Gebsattelu, stejně jako vlašnému přístupu církevního hodnostáře k protireformaci. Čtvrtou velkou skupinu příspěvků tvořily Caetaniho postřehy k náboženským konfliktům v Cáchách.

Po stručném nástinu edičních zásad následuje celkem 495 pečlivě transkribovaných týdenních relací Antonia Caetaniho, které zpravidla v několika kopiích, leckdy i šifrované, zasílal Scipionu Cafarelli-Borghesemu. Jednotlivé (dešifrované) písemnosti jsou opatřeny stručným záhlavním registrem. Nechybí ani poznámkový aparát, pomocí něhož Tomáš Černušák blíže charakterizoval osobní a topografické údaje uvedené na stránkách vydaných listů a zasadil komentované události do kontextu dění ve středoevropském prostoru. Důležitou úlohu zaujímají rovněž četné odkazy na uložení dalších

archivních pramenů, jež jsou zmiňovány v textu zpracovaných dokumentů a nacházejí se ve vatikánských archivech. Součástí svazku je dále seznam použitých zkratek, citovaných pramenů, sekundární literatury, osobní, místní a věcný rejstřík.

Ediční zpřístupnění další části písemnosti z nunciatury Antonia Caetaniho představuje jeden ze základních stavebních kamenů pro poznání složitého politického a náboženského vývoje střední Evropy na počátku 17. století a vztahu papežské kurie k tomuto geograficky odlehlému regionu. Jde o publikaci zásadního vědeckého významu, která svým jedinečným obsahem i významem ovlivní další badatelské generace nejen evropských historiček a historiků. V souvislosti s tím je také třeba vyzdvihnout jazykovou stránku publikace. Ačkoliv úvodní studie a kritický aparát předchozích svazků nunciatur vydaných Zdeňkem Kristenem a Milenou Linhartovou byly koncipovány latinsky, Tomáš Černušák od tohoto bohužel již mrtvého a v současnosti nepřilíš používaného jazyka ustoupil a použil českému prostředí mnohem bližší moderní evropský jazyk, němčinu. Díky takovému prozíravému kroku zpřístupnil své dílo mnohem širšímu badatelskému okruhu.

Rostislav Smíšek

Olga FEJTOVÁ, *Jednota bratrská v městech pražských v době předbělohorské a rejstřík členů pražského sboru*, Praha, Scriptorium 2014 (= Documenta Pragensia Monographia 30), 208 s., ISBN 978-80-87271-93-3.

Markéta RŮČKOVÁ (ed.), *„Poslušenství synovské vzkazují Vám, můj nejmilejší pane otče“. Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610–1618*, Praha, Scriptorium 2014 (= Archiv Matouše Konečného, svazek II), 640 s., ISBN 978–80–87271–90–2.

Osm let poté, co byl v srpnu 2006 v Mladé Boleslavi objeven archiv Matouše Konečného, posledního biskupa Jednoty bratrské v Čechách,² a tři roky po edičním zpřístupnění 119 listů, které bratrství kněží a biskupové z českých diecézí adresovali svému představenému ve správní hierarchii Jednoty,³ se edičního zpřístupnění dočkaly další písemnosti tvořící součást zmíněného archivního souboru.

Olga Fejtová se soustředila na vývoj a personální skladbu dvou významných bratrských sborů. Šlo o sbor v pražských městech, čítající ve druhé polovině prvního desetiletí 17. století na 420 osob, a dále o sbor ve středočeských Tuchoměřicích, jemuž původně až do ustavení samostatného sboru v centru království náležela duchovní správa pražských měst a k němuž v době vzniku soupisu náleželo 155 bratří a sester ze středočeské oblasti. Pramenem se jí staly dochované rejstříky obou sborů z roku 1607 sepsané Matoušem Konečným, které editovala a spolu s tím reprodukovala i jejich fotografie (s. 65–123). Uvedený přístup sice zdůrazňuje význam

obou pramenů, stejně jako verifikuje autorčino čtení, je však otázkou, zda byl nutný. Osoby uvedené v obou soupisech autorka neidentifikovala (což v úplnosti není ani možné), ale doplnila o biogramy některých (ke kritériu výběru spíše obecně na s. 9–10) členů Jednoty z pražských měst, u nichž se jí podařilo shromáždit dostatek informací (s. 127–176). Soustředila se přitom hlavně na jejich osobní údaje, informace o vzdělání, držbě majetku, podílu na veřejném životě a pobělohorských osudech.

Edici a biogramům autorka předeslala tři úvodní studie (s. 12–64), v nichž se s chronologickou návazností postupně zabývala postavením Jednoty v pražských městech v dlouhém období od dvacátých let 16. století do vydání Rudolfova Maještátu, v letech před propuknutím stavovského povstání, v letech povstání a v prvním pobělohorském desetiletí. Naopak starší období zůstalo stranou její pozornosti. Společně s editovanými evidenčními prameny, jejichž výpovědní hodnota je omezená, využila v přehledně zpracovaných kapitolách kromě dostupné literatury ještě další písemnosti bratrské i městské provenience. Na jejich základě se zabývala poměrem Jednoty k pražským městům v první polovině 16. věku, postupným usazováním bratří a sester v jednotlivých částech hlavního zemského města a jejich správou, vykonávanou z nedalekých

2 K nálezů zejména Jiří JUST, *Neue Quellen zur Geschichte der Brüderunität in der Zeit vor der Schlacht am Weissen Berg. Der Fund des Archivs von Matouš Konečný in Mladá Boleslav*, Acta Comeniana 22-23 (46-47), 2009, s. 249–286.

3 Týž (ed.), *Hned jsem k Vám dnes naschválí poslíka svého vypravil“. Kněžská korespondence Jednoty bratrské z českých diecézí z let 1610–1618*, Praha 2011 (= Archiv Matouše Konečného I)

Tuchoměřic. Společně s pražsko-tuchoměřickým sborem, spravovaným na počátku 17. století Matoušem Konečným, věnovala pozornost také tamní reformované mezinárodní komunitě, kterou ztotožnila s pražským německojazyčným sborem. Stranou jejího zájmu nezůstalo pronikání osob spjatých s Jednotou do pražských městských rad či jejich zapojení do soudobých politiko-náboženských střetů. V souvislosti s legalizací dříve pronásledované církve sledovala snahy obou sborů o postavení vlastního svatostánku či jejich zapojení do mezikonfesního soupeření v době legalizované náboženské svobody. Aktivita a politickou moc bratří se Fejtová pokusila interpretovat pomocí dvou odlišných typů pramenů – kronikářských zápisů pražských měšťanů a inventářů měšťanských pozůstalostí, v nichž sledovala zastoupení bratrských tisků v domácnostech pražských měšťanů. Za cenné považují rovněž autorčiny analýzy sociální skladby členské základny Jednoty, které korigovaly tvrzení starší literatury, stejně jako poznatky o sítích rodinných vztahů bratrských měšťanských elit či identifikaci klíčových politicky aktivních jedinců, doplněnou poznatkami o jejich vzdělání a ekonomickém potenciálu.

Práce Olgy Fejtové přehledně shrnuje vývoj Jednoty v pražských městech, ale především zasadila členy této náboženské minority do sociálního kontextu hlavního zemského města. Publikace přináší nové poznatky zejména tam, kde identifikuje bratrské měšťanské elity, sleduje míru zapojení Jednoty do veřejného života, analyzuje mezikonfesní vazby v měst-

ském prostředí, zabývá se reflexí Jednoty v očích ostatních pražských měšťanů či interpretuje přítomnost bratrských tisků v měšťanských domácnostech jako jeden ze způsobů ovlivňování většinové pražské populace.

Součástí pestrého souboru písemností z archivu posledního mladoboleslavského bratrského biskupa Matouše Konečného jsou také dopisy studentů, vychovatelů či pedagogů odesílané z míst studia kněžského dorostu Jednoty. K uvedenému souboru je možné přiřadit ještě rozmanité účetní rejstříky s výdaji peněz, kterými studenty Jednota na cestu do zahraničí vybavila, a písemné sliby, jimiž se před cestou zavazovali k budoucímu kněžství. Uvedeným písemnostem věnovala pozornost Markéta Růčková, která rovněž připravila jejich edici.

V obsáhlé úvodní studii, kterou předložila editovaným písemnostem (s. 13–146), se zabývala dosavadní literaturou a prameny k česko-bratrskému školství, zejména k té jeho součásti, jejímž cílem byla výchova kněžského dorostu, tedy k otázce, která stojí v centru autorčiny pozornosti. Této problematice se věnovala v následujícím výkladu, v němž se zabývala výchovou a vzděláním budoucích bratrských duchovních, kterou sledovala od raného dětství až po dosažení různých stupňů kněžství. V souvislosti s vyšším vzděláním nejprve shrnuje vývoj nazírání Jednoty na jeho prospěch a potřebnost, kterým tato radikální linie české reformace prošla ve století vymezeném sklonkem 15. a koncem 16. století. Protože k výchově a vzdělání vlastního kněžského

dorostu bratří nezaložili zvláštní ústav, byli nuceni vysílat takové mládence do zahraničí. V letech předcházejících propuknutí stavovského povstání se bratrská inteligence vzdělávala na protestantských akademiích v Herbornu, Brémách, Marburku a Bytomi. Protože mezi místy, kde adepti kněžství získávali vzdělání, převažovaly mezi léty 1610 a 1618 Brémy a dolnoslezská Bytom nad Odrou, věnovala autorka samostatnou pozornost tamním vyšším školám, jejich vůdčím osobnostem a jejich vazbám na bratrské prostředí.

Ve druhé části úvodní studie již editorka mohla více využít poznatků, které jí přinesly editované prameny, když se zabývala okolnostmi výběru studijního místa, v nichž hrály důležitou roli právě osobní vazby Jednoty na autority, jež působily v jednotlivých učilištích. Věnovala se rovněž okolnostem odchodu mládenců na studia, jemuž předcházely písemně stvrzený slib, jímž se zavazovali k budoucí službě v Jednotě, stejně jako vlastnímu studiu i jeho výsledkům v podobě disputací. Stranou jejího zájmu nezůstal ani každodenní studentský život, tedy vlastní cesta do zahraničí, finanční náklady spojené s tamním pobytem či některé prohřešky bratrských studentů. Podstatné části úvodní studie byly publikovány rovněž v němčině (s. 147–182).

Jádrem svazku je důkladně připravená edice 224 písemností. Početně mezi nimi převažují dopisy studentů (s. 199–430) a pedagogů (s. 431–464) adresované Matouši Konečnému, kterých edice obsahuje celkem 190. Až na výjimky je je-

jich jazykem latina. Edice neobsahuje jejich překlad, ale obsah korespondence je shrnut v záhlavním regestu. Spolu s ním je každý editovaný pramen opatřen datací, údaji o uložení, popisem formální podoby, adresou stejně jako textově kritickými, edičními a faktografickými poznámkami. Unikátní soubor korespondence doplňuje sedm slibů (s. 185–198) a 27 účetních rejstříků (s. 465–503), jejichž jazykem je oproti tomu výhradně čeština. Spolu s českými registry jsou součástí svazku rovněž německé záhlavní registry editované korespondence, nikoli tedy všech zpřístupněných písemností (s. 505–538). Obsáhlý vědecký aparát obsahuje kromě obvyklých náležitostí (slovníky archaismů a použitých zkratek, rejstříky) rovněž seznam disputací a dalších literárních děl mládenců, kteří studovali na obou výše zmíněných učilištích a vyskytovali se v editované korespondenci, a také soupis tiskem vydaných titulů uvedených v edičně zpřístupněných účetních rejstřících.

Edice zpřístupňuje další podstatnou a vnitřně kompaktní součást archivu posledního mladoboleslavského bratrského biskupa a přináší cenné poznatky k problematice studia kněžského dorostu Jednoty. Odpovídá na otázku, jak se Jednota na počátku 17. věku stavěla k vyššímu školství, na jaká místa vysílala svou intelektuální elitu, z jakých důvodů tak činila a jaké vzdělání po ní vyžadovala. Cenné informace přináší rovněž k otázce cíle a obsahu vzdělání i studentské každodennosti.

Josef Hrdlička

Jan KILIÁN (ed.), *Paměti krupského měšťana Michela Stüelera (1629–1649)*, Teplice – Dolní Břežany, Regionální muzeum v Teplicích – Scriptorium 2013, 848 s., ISBN 978–80–85321–65–4, ISBN 978–80–87271–74–2.

Jan KILIÁN, *Příběh z doby neobyčejného šilenství. Život a svět krupského koželuha Michela Stüelera za třicetileté války*, Praha, Vyšehrad 2014, 280 s., ISBN 978–80–7429–469–3.

Pohled na dějiny třicetileté války se ještě donedávna z velké části omezoval na vyčerpávající popisy bitev a příběhy velkých mužů, mezi nimiž nescházeli panovníci, zkušení vojevůdci, bohatí kondotíři a diplomaté. Změnu do tradičního chápání doby významného celoevropského konfliktu vnesl zvláště v posledních desetiletích historickoantropologický důraz na objevování válečného zážitku konkrétního lidského jedince. Zejména zásluhou německého dějepisce se následně přenesla badatelská pozornost i k obyvatelům raně novověkých měst s jejich nezaměnitelnými pocity a představami v časech vojenského ohrožení. Na uvedené badatelské přístupy v českém prostředí navázal Jan Kilián, který své dosavadní výzkumy zacílené na české měšťanské prostředí první poloviny 17. století naposledy významně obohatil důrazem na životní osudy krupského koželuha Michela Stüelera. Jediné východisko pro odkrývání myšlenkového světa tohoto krušnohorského měšťana mu nabídly jeho obsáhlé německé paměti z let 1629 až 1649, které s největší pravděpodobností

představují jen jeden ze tří dílů podstatně většího, avšak neznámého originálu. Vzácný pramen osobní povahy se dochoval do dnešních dnů v opisu teplického středoškolského učitele Rudolfa Knotta z konce 19. století a péčí Jana Kiliána se v roce 2013 dočkal zpřístupnění formou moderní kritické edice, na niž posléze navázala také Stüelerova biografie z pera téhož autora. Význam pozoruhodných pamětních zápisů krupského měšťana pro dějiny krušnohorského pohraničí ještě více podtrhlo jejich dodatečné vydání v německém jazyce.

Rozsáhlému edičnímu počínu předchází úvodní studie, v níž se Jan Kilián pokusil představit pozoruhodný ego-dokument z nejrůznějších úhlů pohledu. Svě pojednání zahájil zasvěceným rozbořením písemné tvorby Stüelerovy doby, který provázejí úvahy nad vymezením paměti jako svébytného literárního útvaru a jejich zasazením do vývoje saského, českého a dokonce i severočeského kronikářství. Následně se autor studie soustředil na podrobné přiblížení proměnlivého prostředí krušnohorského horního města Krupka se všemi jeho dominantami, ať už šlo o zdejší hrad, kostely nebo hrázděné domy. Stranou pozornosti nezůstala ani osobnost samotného pisatele paměti Michela Stüelera. Následující části studie se však již plně věnují jeho mimořádnému dílu, které se vyznačuje nebyvalou pestrostí zastoupených témat. Převážnou většinu z nich bylo možné pouze zmínit, stejně jako geografické obzory Michela Stüelera. Přesto se Jan Kilián snažil ve stručnosti objasnit, jakým způsobem se ve vzpomín-

kách krupského koželuha zrcadlily vypjaté události třicetileté války. Na závěr byl výklad doplněn o líčení osudů rukopisu a způsobech jeho pozdějšího využívání i o nezbytné ediční zásady.

Vlastní edice Stüelerových zápisů zaujme na první pohled německo-českým zrcadlovým provedením. Její výsledná podoba vznikala transliterací Knottova přepisu paměti, na který vzápětí navazovalo náročné překládání specifického jazyka užívaného v krušnohorské oblasti během 17. století. Kromě přehledného poznámkového aparátu si ve vztahu k edici zasluhují velkou pochvalu nesmírně podrobné jmenné a místní rejstříky, na nichž se mimo jiné příznivě podepsalo i pečlivé studium dochovaných matrik. V objemné práci zároveň nescházejí ani užitečné fotografické a mapové přílohy.

Vydatný prostor k podrobnému nastínění osudů krušnohorského měšťana nabízí Janu Kiliánovi až monografie z roku 2014. Základnu jeho výzkumu přitom zdaleka netvořily pouze dříve přístupné paměti. Mnoho cenných poznatků získal rovněž interpretací typově různorodých pramenů městské proveniencce. Ve struktuře knihy rozdělené do šestnácti menších kapitol se zřetelně odrážela autorova promyšlená koncepce. Příběh „z doby neobyčejného šílenství“ se rozhodl vystavět na průsečíku jednotlivých rolí, s nimiž se Michel Stüeler ztotožňoval v soukromém životě i při budování veřejné kariéry. Poněkud problematickým se naopak může na první pohled jevit Kiliánovo přihlášení k mikrohistorickému pojetí, které se místy nepodařilo beze zbytku naplnit.

Po počátečním seznámení s dějinami a topografií krušnohorského města Krupky přistoupil autor k vyprávění o nejstarších doložených předcích, rodině a mládí vyučeného koželuha Michela Stüelera. První kapitoly již zachycují hlavního hrdinu v pokročilejším věku a kladou důraz zejména na jeho vztahy k šternberské vrchnosti. Vůči ní totiž vystupoval nejen jako poddaný, ale také jako měšťan dychtící po ztracených privilegiích z doby, kdy byla Krupka ještě královským horním městem. Ve službách Šternberků přitom dosáhl svých nejzářivějších kariérních úspěchů. Z úřadu hajného pozvolna vystoupal až do postavení váženého bergmistra, kterému příslušel dohled nad upadajícím dolováním cínu či místními lesy. Naproti tomu se jen málo prosazoval v krupské městské správě, kde se mu poštěstilo proniknout na jistý čas pouze do sboru obecních starších.

V další části monografie se Jan Kilián soustředil na způsoby, jimiž si Michel Stüeler zajišťoval obživu. Kromě služebního platu si vydělával výkonem koželužského řemesla, současně byl také zároveň vášnivým zemědělcem, který se nebal na svých polích zkoušet pěstovat cizokrajné brambory nebo kukuřici. Každoroční očekávání vkládaná do úrody ostatně potvrdily jeho pečlivé záznamy o proměnách počasí a klimatu. Stüelerovy proměnlivé zisky se následně odrážely ve vnější podobě a vybavení jeho měšťanského domu v horní části náměstí, ale také na jídelničce a kupovaném šatstvu.

Předposlední tematický okruh výrazněji poodhalil, jak se projevoval krupský

koželuh ve svém soukromí i ve vztazích ke svému širšímu sociálnímu okolí. Jeho paměti v tomto směru nabízejí jedinečný pohled za oponu manželského soužití, do kterého se promítaly hluboké city i projevy agrese a násilí. Za přinejmenším pozoruhodné lze považovat rovněž Stüeleryovy chladné vztahy k dospělým dcerám. Velmi vydařenou část Kiliánova pojednání tvoří také kapitola věnovaná nástrojům navazování a prohlubování sousedských kontaktů. Z podrobného rozboru sociálních sítí krušnohorského měšťana se dají vyčíst jak projevy přátelského jednání, tak nesmiřitelné konflikty.

Poslední části knihy se zaměřily na niternější stránky života krupského koželuha. S oporou v jedinečném pramenu osobní povahy se v nich Jan Kilián pokusil podniknout hlubokou sondu do myšlenkového světa Michela Stüelera a porozumět mimo jiné jeho vztahu k Bohu, vzdělání, písemné kultuře, válce či vsudyprítomné smrti. Dochovaná svědectví autorovi dovolila překročit hradbu mlčení, za kterou se ukrývají mnohá témata z oblasti každodenních dějin raně novověkých měst. Tuto skutečnost dokládá také závěrečná kapitola o Stüeleryově osobitém uvažování a povahových rysech. Zde se mimo jiné objevily zajímavé úvahy nad obsahem snů krupského měšťana.

Výsledkem dlouhodobého snažení Jana Kiliána se staly dvě hodnotné práce. Vydané paměti krupského koželuha vynikají mimořádným rozsahem, tematickou šíří a otevřeností. Do budoucna tak nabízejí bohatou studnici námětů pro další studium. Životopis Michela Stüelera si pak

zasluhuje velkou pozornost i z hlediska české historiografie, neboť umožnil v doposud nebývalé míře nahlédnout do myšlenkového světa měšťana, jehož osudy se odehrávaly ve zjitřené atmosféře třicetileté války. V neposlední řadě je třeba rovněž zdůraznit, že výzkumy Jana Kiliána přispěly cenným způsobem k hlubšímu poznání všedního života na úpatí Krušných hor a v bezprostředním okolí česko-saského pohraničí.

František Koreš

Martina LISA (ed.), *Die Chronik des Václav Nosidlo von Geblice. Aufzeichnungen aus der böhmischen Exulantengemeinde in Pirna zur Zeit des Dreißigjährigen Krieges. Edition und Übersetzung*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag 2014, 463 s., ISBN 978-3-515-10714-3.

Jádrem publikace je edice česky psaných kronikářských zápisů, které si v době exilu v saské Pirně vedl původem litoměřický měšťan a radní písař Václav Nosidlo z Geblic (1592–1649). Členem tamní významné české exulantské obce se stal po konfiskaci části svého majetku a nábožensky motivované emigraci v roce 1626 a žil zde třináct let až do roku 1639, kdy po dobytí města švédskými vojsky tamní česká družina přestala existovat. Nosidlovy záznamy se zachovaly na stránkách druhého vydání *Kalendáře historického* Daniela Adama z Veleslavína z roku 1590, jehož majitelem se Nosidlo pravděpodobně stal někdy na začátku dvacátých let 17. století, a vztahují se

k letům 1626 až 1639. Překládaná edice obsahuje jejich původní české znění, doplněné o paralelní německý překlad.

České historiografii není editovaný pramen neznámý. Již na sklonku 18. věku si jeho opis či výpisky z něho pořídili František Martin Pelcl a Jan Petr Cerroni. Na počátku 19. století byla patrně připravována jeho edice, z níž však vyšel pouhý zlomek. V nedávné době se Nosidlovým zápiskům dostalo opětovné pozornosti, mimo jiné i z pera autorky, která také připravila jejich dvojjazyčnou edici. Přestože zápisy pokrývaly patrně celý Nosidlův pobyt v Pirně, nedochovaly se v kompletní podobě. Do *Veslavínova Kalendáře* byly evidentně opisovány z původní předlohy, ovšem k jednotlivým letům se zachovaly vždy pouze záznamy z první poloviny roku, tedy od ledna do poloviny srpna. I tak podle zjištění editorky jde o 347 zápisů, jejichž rozložení v jednotlivých letech je ale značně nerovnoměrné a kolísá od jednoho textu k závěrečnému roku 1639 až k 79 zápisům k roku 1628. Právě z druhé poloviny dvacátých a počátku třicátých let 17. věku pochází většina editovaných zápisů. Z obsahového hlediska mezi nimi převládají čtyři témata. Kromě života v exilu šlo o záznamy o různých záračných událostech a prorocích, o válečném dění a důležitých politických rozhodnutích, a také o rekatolizaci v Čechách i rodných Litoměřicích. V mnohem menší míře věnoval autor pozornost svému soukromému životu a dalším tématům.

Samotné edici (s. 66–422), doplněné o textové a vysvětlující poznámky, předslala editorka úvodní studií (s. 11–59),

v níž nejprve editovaný pramen stručně zasadila do kontextu německých výzkumů osobních pramenů, jejich výpovědní hodnota byla znovu „objevena“ v devadesátých letech 20. století, a aktuálního bádání o problematice migrací a nábožensky motivovaného exilu. Následující pasáže věnovala českému exilu v Sasku a konkrétně exulantské obci v Pirně, jíž se detailně zabývala již Lenka Bobková. Editorka představila rovněž pisatele a jeho kroniku, přičemž se věnovala dochovanému exempláři, který se stal základem edice, i jejím novějším opisům a nezdařenému pokusu o edici. Závěrečná část úvodní studie obsahuje analýzu editovaných záznamů. Když autorka představila jejich tematické zaměření, zabývala se podrobně jednou skupinou, kterou představovaly zprávy o různých záračných událostech a prorocích, jež interpretovala v kontextu náboženských představ exulantů a dobové mentality, jež se projevovala také v soudobých osobních pramenech. V případě zápisů o každodenním životě pirenských exulantů si povšimla jejich konfesní nevyhraněnosti i zpráv o nábožensky motivovaných konfliktech. Naopak informace o rekatolizaci a válečných událostech ponechala editorka stranou své pozornosti, přestože sousloví třicetiletá válka se objevuje v podtitulu knihy i samotné úvodní studie.

Editované osobní záznamy Václava Nosidla z Geblic zpřístupňují nejen pozoruhodný osobní pramen z dynamického období druhé čtvrtiny 17. století, ale přinášejí i podněty k výzkumu nábožensky motivovaného exilu, náboženských představ a každodennosti exulantů či k proble-

matice vnímání událostí třicetileté války a reflexe rekatolizace.

Josef Hrdlička

Bernardo J. García GARCÍA – Antonio Álvarez-Ossorio ALVARIÑO (edd.), *Vísperas de sucesión, Europa y la Monarquía de Carlos II*, Madrid, Fundación Carlos de Amberes 2015, 401 s., ISBN 978-84-87369-79-7.

Výzkum životních osudů posledních Habsburků na španělském trůnu patří zejména v posledním desetiletí k dynamicky se rozvíjejícím oblastem historického bádání. Prozatím nejnovější příspěvek k tomuto tématu představuje kolektivní monografie několika evropských historiček a historiků, v jejichž čele stojí Bernardo J. García GARCÍA a Antonio Álvarez-Ossorio Alvariño. Jednotlivé studie, jež jsou zde otištěny, zazněly na mezinárodním vědeckém sympoziu, které na konci roku 2012 uspořádala Universidad Autónoma v Madridu.

První ze tří obsáhlých tematických bloků nabízí různé pohledy na vládu Karla II. a jeho matky Marie Anny Rakouské ve Španělském království. Antonio Álvarez-Ossorio Alvariño nejprve představil pohled oblíbence královny-matky Fernanda de Valenzuela na rozložení mocenských frakcí a jejich zápas o moc na madridském královském dvoře ve druhé polovině 17. století. Jeho příspěvek doplňuje stať Juana Antonia Sáncheze Beléna, který na půdorysu regionálního původu jednotlivých urozenců naznačil rozdělení moci mezi jednotlivé šlechtice

na základě kompetencí, jež vyplývaly z jimi zastávaných dvorských a zemských úřadů. Alfredo Floristán Imízcoz a Joaquim Albaréda Salvadó pojednali o ekonomickém a politickém pozadí vztahu španělského panovníka k Navarskému království a Katalánii. Texty Luise Antonia Ribota Garcíy a Davida Maffiho představily způsoby vlády Karla II. na Sicílii a v Milánsku.

Druhý tematický blok kolektivního díla nabídl pohled na období vlády posledních Habsburků na španělském trůně optikou zahraničních vztahů s různými evropskými zeměmi. V první řadě jde o pojednání italské historičky Cinzie Cremonini, která se zabývala veřejnou kariérou významného španělského diplomata a válečníka Karla Emanuela de Este, markýze de Borgomanero. Pedro Cardim a David Martín Marcos naopak společně shrnuli vývoj politických vztahů mezi Španělskou monarchií a Portugalskem, jež se roku 1640 zbavilo španělské nadvlády. Na pozadí pobytu budoucího anglického krále Jakuba II. v bruselském exilu roku 1679 přiblížil francouzský historik Charles-Édouard Levillan vzájemný poměr Španělska a Anglie. Zmíněné studie doplňují další dva texty, jejichž společným jmenovatelem je problém nástupnictví na španělském trůnu po smrti krále Karla II. Lucien Bély analyzoval strategie francouzského velvyslance u madridského dvora markýze Jindřicha d'Harcourt, kterými prosazoval nástupnictví Bourbonů ve Španělsku na sklonku 17. století. Podobným způsobem se v následujícím příspěvku Christopher Storrs věnoval osobě savojského velvyslance v Madridu Costanza Opertiho. Pod

vlivem konceptu symbolické komunikace se soustředil na rozbor audiencí diplomata u španělského krále. Na jejich základě se pokoušel rekonstruovat obraz Karla II., který se zásadním způsobem odlišoval od dobové propagandy.

V závěrečném tematickém bloku pohlíželi jednotliví autoři na osobu španělského krále Karla II. a jeho vládu pomocí méně obvyklých přístupů a pramenů. Álvaro Pascual Chanel nejprve prostřednictvím analýzy soudobé propagandy nastínil obraz vlády mužského potomka Filipa IV. Na něj navázal vídeňský historik umění Friedrich Polleross, jenž porovnal myšlenkové obrazy španělských Habsburků s příslušníky rakouské rodové větve a současně Římsko-německými císaři. Cristina Bravo Lozano se následně věnovala vybraným slavnostem na královských dvorech v Londýně a Madridu, jejichž obsahové náplni dominovalo dobytí Budína císařskými vojsky. Tato událost symbolicky odkazovala na sounáležitost Karla II. s rakouskými Habsburky. Naopak anglický král Jakub II. ji využíval jako symbolické potvrzení svého přirozeného práva na vlastní katolické vyznání v protestanském prostředí londýnského královského dvora. V závěrečném příspěvku se pak José María Domínguez zaměřil na konstrukci obrazu Karla II. ve dvou italských operách z let 1674 a 1700.

Celkově lze představované kolektivní dílo považovat za zajímavý pokus o přiblížení období vlády posledních Habsburků na španělském trůně, které navíc kombinuje moderní přístupy k výzkumu politických dějin raného novověku. Publikace také ukazuje mezery, jež bude třeba

do budoucna zaplnit, zvláště pokud se jedná o mezinárodní vztahy Španělského království s dalšími evropskými zeměmi, zejména o poměr španělských Habsburků ke svým rakouským příbuzným. V kolektivní monografii také chybí příspěvky o vztahu Karla II. ke koloniím v Americe a dalším částem světa, které by zasluhovaly samostatnou monografii.

Ondřej Stolická

Katja SEIDEL (ed.), *Girolamo Portos Bericht von seiner Reise nach Süddeutschland und Österreich. Edition der Handschriften von 1709, 1710 und 1715 mit sprachhistorischem Kommentar*, Berlin, Logos Verlag 2014, 389 s., ISBN 978-3-8325-3617-6.

Výzkum cestovních deníků a dalších pramenů k dějinám cestování tvoří již od 19. století nedílnou součást historického bádání. Úplného edičního zpřístupnění širší badatelské veřejnosti se jich však nedočkal příliš mnoho. Jeden z posledních příspěvků ke zmiňované problematice představuje vydání obsáhlé italsky psané cestovní zprávy Girolama Porty (1671–1740), hraběte ze severoitalské Vicenzy, který v rámci své vzdělávací cesty v letech 1709–1710 navštívil Bavorsko a rakouské země. Monografie vznikla na základě disertační práce obhájené na Sárské univerzitě v Saarbrückenu v roce 2013. Samotná kniha je rozdělena do tří vzájemně propojených částí.

Jádrem svazku je rozsáhlá edice cestovní zprávy zmiňovaného uroence, psané ve formě obsáhlého dopisu z let 1709–1710, a instrukce Ferdinanda Vincenza Ranuz-

ziho určené jeho synovi Marku Antoniovi před jeho odjezdem na kavalírskou cestu ze srpna 1715. Samotnému vydání dobových textů předchází obsáhlá úvodní studie, v níž se autorka pokouší zasadit editovaný pramen do kontextu vývoje a podoby vzdělávacích cest po Evropě na prahu novověku. Současně podává zevrubný soupis cestovatelů italského původu na území Římsko-německé říše v 17. a 18. století, kteří o své peregrinaci zanechali nějaké písemné svědectví. Nedílnou součástí seznamu tvoří různé dlouhé biogramy těchto osob rozličného sociálního postavení a stručný nástin životních osudů kondotiéra ve službách Benátské republiky a pozdějšího kapucínského mnicha Girolama Porty. Katja Seidel však neponechává stranou pozornosti ani stručné zamyšlení nad genezí pramene, dochovanými exempláři a jeho vypovídací hodnotou.

Druhý oddíl tvoří moderně zpracovaná kritická edice italského rukopisu, opatřená bohatým poznámkovým aparátem, jehož prostřednictvím autorka blíže charakterizuje personalia, topografické údaje, pojmosloví a archaismy užívané ve vydané písemnosti, komentuje kontext jednotlivých výpovědí pramene a vyjadřuje se k jeho kodikologickým znakům. Pro zpřístupnění textu Katja Seidel zvolila metodu transkripce tak, aby zůstala zachována zvuková kvalita dobového jazyka. Díky tomuto kroku se může v poslední části práce věnovat zevrubné jazykovědné analýze cestovní zprávy Girolama Porty. Postupně zkoumá dobový text z hlediska grafemiky, fonetiky, morfosyntaxe, slovní zásoby a jejího užívání, sémantiky. Kvůli lepšímu porozu-

mění jazyku editovaného pramene autorka rovněž sestavila glosář v současnosti méně používaných a archaických výrazů. Z výše naznačených důvodů patří Portova cestovní zpráva k mimořádně cenným dobovým svědectvím o vývoji italštiny na sklonku 17. a počátku 18. století.

Edice Katji Seidel naznačuje jednu z možných cest, jak v současné době mezioborově přistupovat k vydávání nejen raně novověkých pramenů. Nelze pochybovat o tom, že takto koncipovaná práce najde uplatnění u mnohem širšího okruhu badatelů z různých vědních oborů. Současně se může stát jedním ze základních stavebních kamenů pro historickoantropologicky orientovaný výzkum rozličných stránek každodenního života mladých šlechticů na cestách, otázek spjatých s myšlením urozených příslušníků raně novověké společnosti i vnímání rozličných měst a zemí, kterými Girolamo Porto projížděl, kulturních památek, jež viděl, a osob, s nimiž se během svého putování v Bavorskem a Dolními Rakousy setkal, k nimž patřili například Adam František ze Schwarzenberku, František Leopold ze Šternberku, Leopold Donát Trautson nebo Jan Josef z Valdštejna.

Rostislav Smíšek

Jakub ZOUHAR, *František Pubička S. I. (1722–1807). Barokní historik ve století rozumu*, Hradec Králové, Pavel Mervart 2014. ISBN 978–80–7465–096–3.

Předkládaná práce je po dlouhé době prvním původním rozsáhlým příspěvkem

k dějinám české historiografie doby osvícenství. Volba tématu není konvenční. Je třeba ocenit, že autor se zaměřil na podceňovanou postavu jezuitu Pubičky, který od dob Palackého hraje v dějinách politováníhodnou úlohu jakéhosi reprezentanta zastaralého a špatného přístupu k dějinám. I toto hodnocení bylo však vždy spojeno s přesvědčením, že ve své době představoval významného autora. O to větší podivení vzbuzuje fakt, že se nikdy nestal předmětem samostatné vědecké studie.

Práce je založena na široké pramenné základně. Autor se nenechal odradit tím, že k Pubičkovi neexistuje jedna „hlavní“ pozůstalost a údaje čerpal z velkého množství domácích i zahraničních archivů. Myslím, že archivní průzkum provedený Jakubem Zouharem k osobě Pubičky lze považovat za vyčerpávající, takže nezodpovězené otázky Pubičkovy kariéry zůstanou asi bez odpovědi navždy.

Struktura práce je zpočátku poněkud kostrbatá a nepřehledná. Počáteční úvod o pramenech, anglosaské historiografii i kapitola o stavu bádání v české historiografii jsou zatíženy mnoha zbytečnými exkurzy, obecnými úvahami, polemikami s dílčími názory a přemírou poznámek. To vše značně ztěžuje orientaci v textu a přerušuje autorovu argumentaci. Zejména zde poněkud zaniká, které práce se vztahují přímo k Pubičkovi.

Hlavní pasáže o životě a díle jsou o poznání zdařilejší a lépe strukturované. Autor byl znevýhodněn tím, že musel Pubičkův život do značné míry „skládat“ ze sériových pramenů jezuitské provenience, ale tohoto

úkolů se zhostil se ctí a zajímavými výsledky. Pro dějiny historiografie je přínosný zejména výklad o absenci historie jako oboru v jezuitském systému vzdělání. Lze říci, že nejde o zvláštní hříchy jezuitů, nýbrž o nedostatek humanistické učenosti, která se orientovala na klasické jazyky a ještě neznala „historii ve vlastním smyslu slova“. S tím souvisí i zajímavý výklad o Pubičkově (ne)schopnosti se písemně vyjadřovat v rodném jazyce (němčině) a překvapivé zjištění, že své stěžejní dílo *Chronologische Geschichte* psal ve skutečnosti latinsky a nechával si ho překládat. Pro pochopení Pubičkova místa v historiografii je přínosná rekonstrukce Pubičkových kontaktů s jinými historiky svojí doby, spolupráce s Jablonowského společností a i to, že učil Cornovu.

Pubičkovo působení po zrušení jezuitského řádu je pojednáno na základě původních pramenů a do detailů objasněno. Autor vyvrací domněnky o Pubičkově profesuře na Karlo-Ferdinandově univerzitě a věrohodně vysvětluje význam a smysl jeho krátkého působení v úřadu děkana. K Pubičkovu působení jako stavovského historioografa snesl Jakub Zouhar zřejmě všechny prameny, přesto i zde zůstává v klíčové pasáži jediným zdrojem Palackého edice *Zur böhmischen Geschichtsschreibung*, kde byl Pubička označen pouze jako *Historiae Geschichtsschreiber*. Nabízí se otázka, zda autor našel nějaké další doklady o existenci úřadu stavovského historioografa, jelikož smysl Palackého sbírky aktů byl v podstatě doložit, že nešlo o žádný skutečný úřad, nýbrž jen o titul, který vznikl na základě vlastní iniciativy Pubičky a tiskaře Höchenbergera.

K Pubičkové *Chronologische Geschichte* autor přínosně objasňuje, jak vypadala distribuce tohoto díla, která probíhala za podpory českých stavů. Čtenář uvítá praktickou tabulku, která přináší přehled o tématech jednotlivých částí Pubičkovy rozsáhlé práce. Vnitřní charakteristika, tedy rozbor textu, je založena na tom, jak Pubička vylíčil vybrané kontroverzní okamžiky českých dějin. Byť je to řešení praktické, myslím, že potenciál rozsáhlého díla se dal vyčíst vhodnějším způsobem. Zvlášť vzhledem ke spojení Pubičky s českými stavy, které se v té době angažovaly v protijosefínské opozici, by stálo za zmínku uvést, jak Pubička hodnotí historii institucí a událostí, které byly pro stavovskou argumentaci důležité. Dodejme, že Cornova, Voigt, Pelcl i další tehdy vydávali díla, kterými podporovali stavovskou opoziční vizi uspořádání státu. Zejména by tu mělo být zodpovězeno, zda Pubička zmiňuje inaugurační diplomy z let 1310–1311, které lze považovat za základ stavovské moci, a zda se vyjadřuje k zákonodárné moci stavů. Naproti tomu je zajímavé autorovo zjištění, že český Němec Pubička psal s jakýmsi protiněmeckým zaměřením, čímž připomíná jiného německy píšícího českého historika Mikuláše Adaukta Voigta. K hodnocení husitství je vhodné zmínit, že je odsuzoval i Pubičkův rival Dobner. Pubičkovo hodnocení Husa by stálo za začlenění do kontextu dobové historiografie, protože v této době dochází k určitému přehodnocení Husa jako „filozofa“, který trpěl pro pravdu a tento posun není dostatečně zmapován. Pubičkovo hodnocení Žižkova „náboženského fanatismu“ (s. 199) je vcel-

ku v souladu s osvěcenskými názory, které husitství odsuzovaly jako projev náboženského fanatismu.

K interpretační metodě tohoto přínosného spisu bych jen poznamenal, že autor v argumentaci příliš spoléhá na obecné „zprostředkující pojmy“ (baroko, osvícenství), což mu brání rekonstruovat původní komunikační souvislosti. Navíc tento postup svádí k argumentaci v kruhu. Zejména se to ukazuje v pasážích, kde hodnotí Pubičkovo místo v dlouhodobém vývoji dějepisectví, při němž autor vychází z protikladu baroka a osvícenství. Nicméně to, co je „barokní“ a „osvěcenské“, není nikde dáno a jsou to příliš hrubé a zevšeobecnující termíny.

Lze doufat, že tyto konkrétnější souvislosti autor objasní v dalších pracích k historiografii 17. a 18. století. Práce o Pubičkovi zaplňuje velkou mezeru v naší znalosti české kultury 18. století a bylo by dobré, kdyby na ni autor navázal.

Ivo Cerman

Stefan KÖRNER, *Nikolaus II. Esterházy (1765–1833) und die Kunst. Biografie eines manischen Sammlers*, Wien, Böhlau Verlag 2013, 397 s., ISBN 978–3–205–78922–2.

V posledních desetiletích proběhly v dějepisectví četné diskuse o uplatnitelnosti biografické metody v historickém zkoumání. Badatelé, kteří ji chtěli využít, byli postaveni před nově formulované problémy a interpretační výzvy. Německý historik umění Stefan Körner si zvolil jednu z možných cest, když se na hlav-

ního hrdinu své práce podíval skrze jeho největší vášeň, kterou bylo sběratelství.

Mohl a vzhledem k tomu, že část archivu knížat Esterházyů byla v minulém století ztracena, i musel mnohdy spolupracovat na starší práce jiných autorů, kteří se zaměřili nejen na sběratelství, ale také na hospodářskou činnost Esterházyů. Pramenitou oporou jeho práce se staly kromě nezastupitelných hmotných pramenů také dochované plány, účty, inventáře a do určité míry i osobní korespondence a deníky knížete Mikuláše II. Esterházyho a osob z jeho okolí. Sběratelské aktivity knížete interpretoval autor ve čtyřech hlavních rovinách. Bral v potaz vývoj umění a sběratelství zkoumané epochy, sledoval biografické momenty života Mikuláše II., snažil se přihlídnout k jeho psychickému založení a konečně neopomněl ani roli umění ve filozofickém diskursu porevolučního období.

Naznačený přístup je patrný hned v první kapitole o dětství a mládí Mikuláše II. Körner připomíná umělecké zájmy představitelů dvou posledních generací knížecího rodu a naznačuje též význam Esterházyů pro kulturní a politickou sféru tereziánského a josefínského období. Vytváří tím plastický obraz doby a prostředí, které poskytovalo mladému princovi důležité podněty pro další život, ale připravuje si i nutný kontext pro stěžejní kapitoly své práce.

Jak se vlivy podnětného mládí otiskly ve smýšlení knížete, bylo možné vypořádat po roce 1794, kdy stanul v čele majorátu. Körner rozebral Mikulášovu cestu do Itálie, při níž se uherský šlechtic nadšeně zajímal o různé formy umění

a technické novinky. Pomocí svých přátel a příbuzných navazoval kontakty s umělci, obchodníky s uměním a nejrůznějšími odborníky. Italské podněty se promítly do způsobu jeho života v rakouské metropoli. Pořádal okázalé slavnosti, zajímal se o přírodní vědy a začal se věnovat mecenátu a sběratelství umění. K hlavním doménám jeho zájmu patřila hudba, knihy, mědirytiny, ale zejména obrazy.

Přes další inspirativní cesty Mikuláše Esterházyho, tentokrát se zájmem o výtvarné umění v Paříži a technické novinky v Londýně, se Stefan Körner dostal ke stěžejní části své knihy, přestavbám v okolí Eisenstadtu. Ze zámku Esterházy v Eisenstadtu učinil kníže centrum svých sbírek, ale též velkoryse pojatého projektu, který počítal s vytvořením specifické kulturní krajiny v okolí rodového sídla. Na základě dobových vyobrazení a plánů rekonstruoval Körner podobu anglického parku s alejemi, potůčky a křivolakými cestami, nacházel stavby drobné zahradní architektury, lovecké zámky, oranžérii i podobu výletních lodí pro Neziďské jezero. Sledoval rovněž důsledky tohoto velkolepého podniku, jimiž byl rapidní růst popularity uherského šlechtice na jedné straně a naprosté vyčerpání rodových financí na druhé straně.

Uskutečněný projekt kulturní krajiny kolem Eisenstadtu představuje podle Körnera vrchol v životě majorátního pána Esterházyů. Kníže se začal dostávat do nepříjemných konfrontací v osobním i společenském životě, přestával rozumět světu kolem sebe a hledal útěchu v umění. Ačkoli ještě promlouval do podoby svých

sbírek, bylo podle autora biografie patrné, že mu postupně ubývaly síly, až se nakonec stáhl se z centra dění.

Stefan Körner představil ve své knize, vybavené neobvykle bohatým obrazovým doprovodem, Mikuláše II. Esterházyho jako příslušníka rakouské vyšší šlechty, který mecenášstvím a sběratelstvím umění vědomě navazoval na rodovou tradici, ale nacházel v nich i jiný smysl. Ve znejistěných společenských podmínkách mu byly prostředkem k uhájení sociálního statusu a následně i mentálním útočištěm před světem, kterému přestával rozumět.

Michal Morawetz

Daniela TINKOVÁ (ed.), *Zrození občana. Antologie dokumentů z Francouzské revoluce*, Praha, Academia 2015, 475 s., ISBN 978-80-200-2423-7.

Francouzská revoluce patří k nejvýznamnějším událostem, které stály u zrodu moderní společnosti. Uvědomovali si to nejen její současníci, ale záhy též historici. Ti se o ni začali zajímat již krátce po jejím skončení a jejich zájem trvá dodnes. Francouzská revoluce hrála svou úlohu ve formování dalších dvou staletí, jejichž společenská a politická variabilita spoluurčovala i různé pohledy historiografie na revoluci samotnou. Nejen význam, ale právě také různé interpretace této historické události představují pro historiky povinnost zkoumat ji znovu, nejlépe přímo z primárních pramenů.

Českým historikům, ale i dalším zájemcům o toto období může tento úkol

usnadnit antologie dokumentů, kterou připravila Daniela Tinková. Některé z textů prezentuje ve svém vlastním překladu, zbylé jsou překladem Kláry Jirsové, Jiřího Růžičky a Evy Tinkové. Autor každého výběru z pramenů si musí být vědom, že svou prací vytváří vlastní obraz o prezentovaném období či události. Editorka této antologie vybrala ke zveřejnění kromě zásadních politických, ekonomických a sociálně kritických textů také práce, které otevírají v našem prostředí méně známá témata Francouzské revoluce, a sice otázky vzdělání, vědy, umění či jazyka.

Zvolené prameny by měly představit Francouzskou revoluci v její myšlenkové šíři jako „ideovou reformaci“ a jako projev „kolektivní vůle ke změně“. S výjimkou zásadních deklarací práv nenajdeme ve výběru již dříve v českém překladu otištěné texty. Na úkor některých slavných politických a filozofických traktátů reagujících na aktuální situace se zde setkáváme s někdy méně známými pracemi, které ale na druhou stranu měly mít větší intelektuální přínos pro období Francouzské revoluce. Mají navíc zřetelný myšlenkový koncept či program, čímž by měly být srozumitelnější i pro dnešního čtenáře.

Téměř šest desítek textů je utříděno v první řadě chronologicky, ve druhé tematicky. Podle jednotlivých fází revoluce jsou rozděleny do tří hlavních kapitol: *Ke konstituční monarchii (1789–1792)*, *Radikální republika a cesta k diktatuře (1792–1794)* a konečně *„Buržoazní“ republika direktoria (1795–1799)*. V rámci jednotlivých fází pak již tematicky, a to

vždy tak, aby co nejlépe reprezentovaly hlavní témata daného období. Každý text je zařazen do dobového kontextu, stručně je představen jeho autor či autorka a další dobové reálie jsou upřesněny v poznámkovém aparátu.

Prameny k jednotlivým obdobím revoluce dokládají její velkou námětovou šíři. Tématy počáteční fáze jsou vedle občanské rovnosti také občanská a politická práva zakotvená nejen v *Deklaraci práv člověka a občana*, ale i v dalších textech o právech žen, Židů i černošských otroků. Opomenut není ani vztah mezi církví a státem, diskuse o trestu smrti, otázka války, úvahy o veřejném vzdělávání a připojeny jsou i úvodní články ústavy ze září 1791. Pro druhé, nejradikálnější období revoluce byly vybrány texty, které dokumentují nastolení a trvání diktatury. Kromě dokumentů, jež se týkají procesu s Ludvíkem XVI., si čtenář může porovnat ústavní návrhy, přečíst si zprávu o zavedení republikánského

kalendáře či dozvědět se více o politizaci umění, náboženství a jazyka. Cílem vybraných pramenů pro poslední fázi revoluce bylo vystihnout její politické a ideologické ukotvení. Cíl naplňuje nová deklarace lidských a občanských práv, prameny o odluce církve od státu a snahy o prosazení občanského náboženství, stejně jako úvahy lékaře Cabanise o vztahu mezi tělesnou a mravní stránkou člověka či první kritická reflexe revoluce z pera francouzského filozofa Josepha de Maistreho.

Antologie Daniely Tinkové zprostředkovává čtenářům množství v češtině dosud neotištěných textů, které přibližují Francouzskou revoluci v její pozoruhodné myšlenkové šíři a má potenciál stát se jedním ze základních kamenů pro nové interpretace tohoto období. Práci s texty usnadňuje jmenný rejstřík i chronologický přehled stěžejních událostí Francouzské revoluce.

Michal Morawetz